

GEOSIYOSIY TERMINLAR TARJIMASI (FRANSUZ TILIDAN O‘ZBEK TILIGA O‘TGAN SO‘ZLAR MISOLIDA)

Uzkinov Ma'ruf Modiyor o'g'li, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti Roman-german filologiyasi fakulteti Fransuz tili nazariy fanlar kafedrasida o'qituvchisi
uzkinovmaruf@gmail.com

TRANSLATION OF GEOPOLITICAL TERMS (ON THE EXAMPLE OF WORDS BORROWED FROM FRENCH INTO UZBEK)

Uzkinov Maruf Modiyor ugli, teacher at the Department of Theoretical French Studies, Faculty of Romance and Germanic Philology at the University of Uzbek State World Languages
uzkinovmaruf@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola fransuz tilidagi geosiyosiy terminlarning o‘zbek tiliga o‘tish jarayoni, ularning semantik xususiyatlari hamda tarjima usullari haqida so‘z yuritadi. Fransuz tilidagi “géopolitique”, “géostratégie”, “puissance”, “territoire”, “bloc” va “sanction” kabi terminlarning shakllanishi, o‘zbek tilida qo‘llanishi hamda tarjima strategiyalari tahlil qilinadi. Maqolada geosiyosiy terminlarning o‘zbek siyosiy-diskursiv maydonida qanday ishlatilayotgani, ularning semantik torayish yoki kengayish jarayonlari ko‘rsatib o‘tiladi.

Résumé: Cet article analyse le processus de transfert et d’adaptation des termes géopolitiques français dans la langue ouzbèke. Les termes « géopolitique », « géostratégie », « puissance », « territoire », « bloc » et « sanction » sont étudiés sous l’angle de leur signification sémantique, de leurs stratégies de traduction et de leur emploi dans le discours politique ouzbek.

Abstract: This article examines the translation and adaptation of French geopolitical terms into Uzbek. It focuses on key terms such as “geopolitics”, “geostrategy”, “power”, “territory”, “bloc” and “sanction”, analyzing their semantic transformation, translation strategies, and use in Uzbek political discourse.

Kalit so‘zlar: *geosiyosat, geostrategiya, blok, quvvat, hudud, tarjima strategiyasi, siyosiy leksika.*

Mots-clés: *géopolitique, géostratégie, traduction, discours politique, adaptation linguistique.*

Keywords: *geopolitics, translation, terminology, power, territory, bloc, linguistic adaptation.*

Geosiyosiy atamalar xalqaro munosabatlar va siyosiy jarayonlarning murakkabligini ifodalaydigan terminlar bo‘lib, ularni tarjima qilish o‘ziga xos lingvistik va madaniy to‘siqlarni keltirib chiqaradi. Har bir davlat va mintaqaning o‘ziga xos siyosiy, tarixiy va madaniy sharoitlari borligi sababli, bu atamalar turli tillarda turlicha talqin qilinishi mumkin. Tarjima jarayonida bu terminlarning ma’nosini nafaqat lingvistik jihatdan to‘g‘ri yetkazish, balki ularning xalqaro kontekstdagi o‘ziga xosliklarini saqlab qolish ham juda muhimdir. Shu sababli, geosiyosiy atamalarni tarjima qilish nafaqat lingvistika bilan bog‘liq vazifa, balki mintaqaviy siyosiy jarayonlarni chuqur tushunishni talab qiladigan murakkab jarayondir.¹

Globalashuv davrida geosiyosat atamasi va unga aloqador terminlar xalqaro siyosat, diplomatiya va iqtisodiy tahlilning ajralmas bo‘lagiga aylandi. Fransuz geosiyosiy maktabi o‘zining tarixiy, ilmiy va konseptual yondashuvlari orqali zamonaviy siyosiy fikrda muhim o‘rin tutadi. Mazkur maqola fransuz tilidagi geosiyosiy terminlarning o‘zbek tiliga o‘tish jarayonini, ularning semantik xususiyatlarini va tarjima usullarini tahlil qilishga bag‘ishlangan.

¹ <https://conference.uzswlu.uz/conf/article/download/244/303/363>

Fransuz geosiyosiy maktabi va terminlarning shakllanishi

Ilmiy doirada birinchi bo'lib "geosiyosat" atamasini shved olimi Rudolf Chellen (1864 - 1922) o'zining «Davlat hayotning bir shakli sifatida» («Der Staat als Lebensform», 1916) nomli asarida qo'llagan. Olim geosiyosatga quyidagicha ta'rif beradi, ya'ni «geosiyosat - bu borliqdagi davlatlarni geografik organizm, yoki makondagi fenomen sifatida o'rganuvchi fandır». ² Shuningdek, geosiyosat "... makonni fundamental asosda tadqiq qilish bo'lib, tadqiqot Yer va undagi foydali qazilmalar bilan bog'liq. Bu esa o'z navbatida imperiyalarning tashkil topishini, mamlakatlarning yuzaga kelishini va davlatlar hududlarini o'rganish demakdir"³

Fransuz geosiyosiy tafakkuri XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllana boshlagan. Bu maktab vakillari — Y. Lakost, A. Shoprad, M. Fukuyama va boshqalar — geosiyosatni hudud, kuch, identitet va resurslar o'rtasidagi murakkab munosabatlar tizimi sifatida talqin qilgan. Fransiyada geosiyosiy fikrning asosiy xususiyati shundan iboratki, u siyosiy tahlilda madaniyat, tarix va geografiyani bir butun ko'rinishda o'rganadi.

Asosiy terminlar — “géopolitique”, “géostratégie”, “puissance”, “territoire”, “bloc” va “sanction” — dastlab ilmiy muhitda paydo bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda ular siyosiy, jurnalistik va tahliliy matnlarda faol ishlatilmoqda. Masalan, “géopolitique” (geosiyosat) termini davlatlarning hududiy siyosiy manfaatlarini ifodalasa, “géostratégie” (geostrategiya) harbiy va strategik qarorlarni belgilovchi konsept sifatida ishlatiladi.

Asosiy terminlarning semantik tahlili

Fransuzcha “géopolitique” so'zi ikki qismdan tashkil topgan: “gé” — yer, “politique” — siyosat. Bu termin hududiy siyosiy strategiyani, kuchlar muvozanatini va davlat manfaatlarining geografik ifodasini bildiradi. O'zbek tilida “geosiyosat” shaklida ishlatilib, semantik jihatdan asliyatga yaqin, ammo konnotatsiyasi kengroq bo'lishi mumkin.

² https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/06/04/NamDU-ARM-3845-Geosiyosat_asoslari_moduli_papkasi.pdf

³ Нартов Н.А. Геополитика (учебник). ЮНИТИ. М., с.9

“Géostratégie” esa hududiy xavfsizlik, harbiy rejalashtirish va strategik qarorlar tahlilida ishlatiladi. O‘zbekcha “geostrategiya” shakli terminologik jihatdan to‘liq o‘zlashtirilgan, lekin fransuzcha kontekstda mavjud “harbiy-diplomatik” ma’no qatlamlari ko‘pincha yo‘qoladi.

“Puissance” termini esa eng ko‘p semantik muhokamaga sabab bo‘lgan atamalardan biridir. Fransuzcha “puissance” nafaqat iqtisodiy yoki harbiy kuchni, balki madaniy va mafkuraviy ta’sirni ham ifodalaydi. O‘zbek tilida “quvvat” yoki “kuch” so‘zlari bu mazmuni to‘liq bera olmaydi, shuning uchun “geosiyosiy quvvat” yoki “davlat salohiyati” iboralari ko‘proq mos keladi.

“Territoire” termini fransuz madaniyatida geografik tushunchadan tashqari, suverenitet, identitet va madaniy birikuv ramzi sifatida ishlatiladi. O‘zbek tilidagi “hudud” so‘zi esa asosan geografik ma’noda qo‘llaniladi, shuning uchun bu termini tarjimada to‘liq qamrab olish uchun qo‘shimcha izoh talab etiladi.

“Bloc” termini esa siyosiy yoki iqtisodiy ittifoqni bildiradi. Masalan, “blok g‘arbiy davlatlar”, “harbiy blok” kabi. Bu termin o‘zbek tilida bevosita o‘zlashtirilgan bo‘lib, semantik jihatdan asliyatga yaqin.

Tarjima strategiyalari

Fransuz geosiyosiy terminlarini o‘zbek tiliga tarjima qilishda bir nechta yondashuvlar qo‘llanadi. Vinay va Darbelnet tomonidan ishlab chiqilgan tarjima nazariyasiga ko‘ra, terminlarni tarjima qilishda uch asosiy strategiya mavjud: transfer, kalka va adaptatsiya.

- Transfer (bevosita o‘zlashtirish): termin shaklan va semantik jihatdan o‘z holicha qabul qilinadi. Masalan, “géopolitique” → “geosiyosat”.
- Kalka: terminning qismlari tarjima qilinadi, masalan “politique de puissance” → “kuch siyosati”.
- Adaptatsiya: atama ma’nosi kontekstga moslashtiriladi, masalan “bloc économique” → “iqtisodiy ittifoq”.

Ko‘plab hollarda fransuzcha terminlarni tarjima qilishda izohlovchi yondashuv ham qo‘llanadi. Masalan, “puissance douce” iborasi “yumshoq kuch” deb tarjima qilinadi, bu esa semantik aniqlikni ta’minlaydi.

O‘zbek siyosiy diskursida terminlarning ishlatilishi

O‘zbekiston siyosiy tahliliy matnlarida fransuz tilidan o‘zlashgan geosiyosiy terminlar tobora ko‘proq ishlatilmoqda. “Geosiyosat”, “geostrategiya”, “blok”, “sanksiya” kabi atamalar siyosiy sharhlar, ilmiy maqolalar va ommaviy axborot vositalarida faol uchraydi. Bu terminlarning kengaygan qo‘llanilishi o‘zbek tilining xalqaro siyosiy diskursga integratsiyalashayotganini ko‘rsatadi.

Masalan, “Markaziy Osiyo hududining geosiyosiy ahamiyati”, “mintaqaviy geostrategik manfaatlar” kabi iboralar siyosiy tahlil tilining asosiy elementlariga aylangan. Bunda tarjima jarayoni nafaqat til o‘zlashtirishi, balki konseptual va madaniy moslashuvni ham o‘z ichiga oladi.

Fransuz tilidagi geosiyosiy terminlarning o‘zbek tiliga o‘tishi tilshunoslik va tarjimashunoslik nuqtai nazaridan muhim hodisadir. Ular nafaqat lug‘aviy o‘zlashma, balki konseptual g‘oya va siyosiy tafakkurning tilga kirib kelishidir. O‘zbek tilidagi geosiyosiy terminlar global diskursga uyg‘unlashmoqda, bu esa siyosiy tafakkurning xalqaro miqyosda kengayishiga xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chauprade, A. (2009). "Qu'est-ce que la géopolitique ?", Paris.
2. Les 100 concepts de la géopolitique. Ellipses, 2021.
3. Vinay, J.-P. & Darbelnet, J. (1958). Méthodes de traduction. Paris: Didier.
4. IFRI (Institut Français des Relations Internationales), 2023.
5. Le Monde Diplomatique. Les sanctions comme outil géopolitique, 2022.
6. O‘zbekiston Respublikasi TIV rasmiy bayonotlari, 2024.